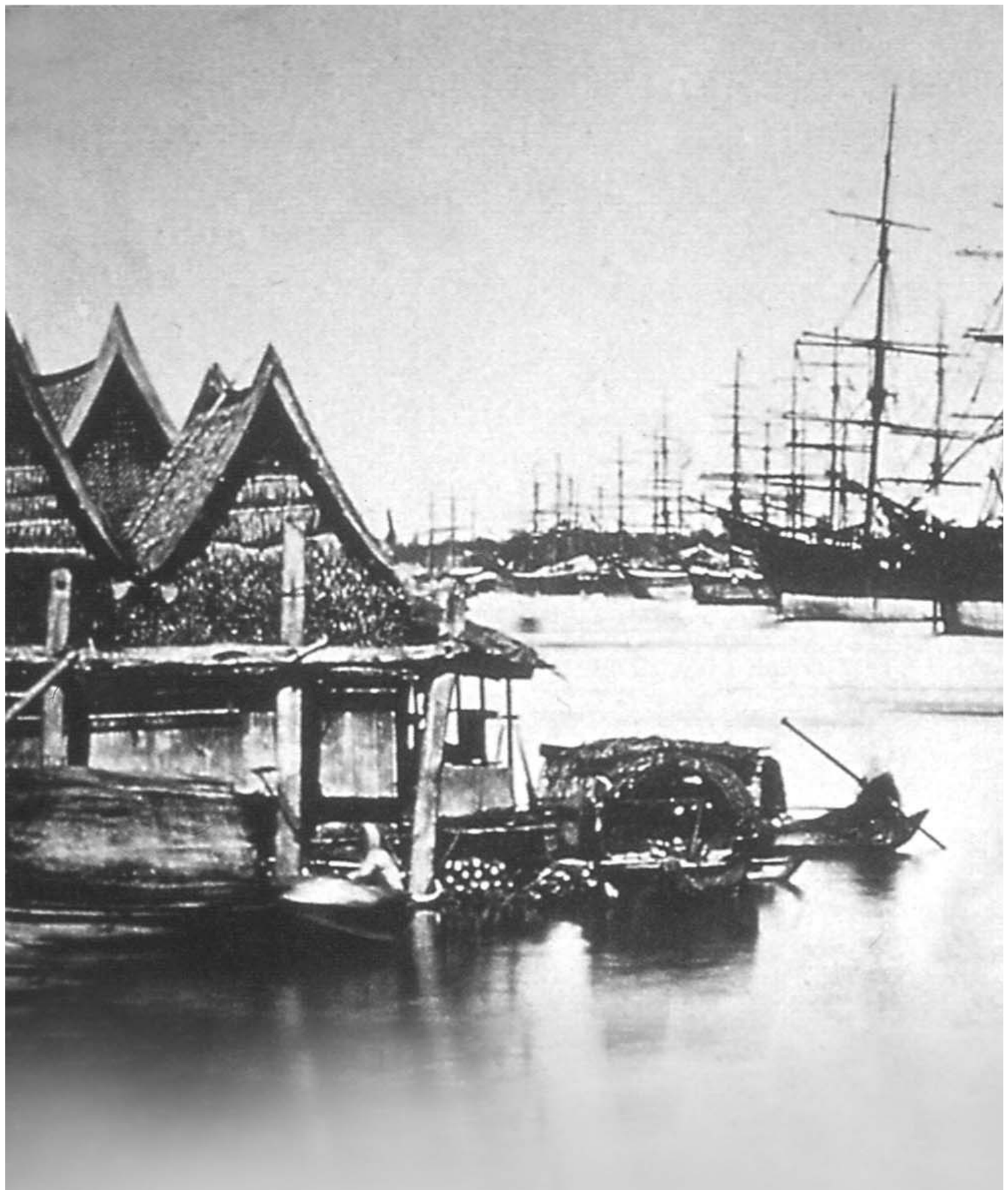

เรือนแพริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาสมัยรัชกาลที่ ๕ จะเห็นไม้ไผ่ที่มัดเป็นแพ
เพื่อใช้ทำเป็นทุ่นลอย

ชีวิตชาวแพ

ที่อยู่อาศัยของคนไทยนอกจากบ้านเรือนที่อยู่บนบกแล้ว ก็ยังมีเรือและแพที่อยู่น้ำอีกด้วย แพจะมีมาตั้งแต่ครั้งใดไม่ทราบ แต่ในสมัยกรุงศรีอยุธยานั้นคนนิยมอยู่แพกันมาก เคยอ่านพบในจดหมายเหตุของฝรั่งที่เข้ามาในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ได้บันทึกไว้ว่ามีแพอยู่รอบเกาะเมืองนับหมื่นแพทีเดียว

คำว่า “แพ” เป็นชื่อรวมๆ หมายถึงการนำวัตถุที่ลอยน้ำได้จะเป็นไม้หรือวัตถุหรือสิ่งอื่นก็ได้มาผูกรวมกันมากๆ ให้ลอยเกาะกันเป็นกลุ่ม ใช้เป็นพาหนะหรือที่อยู่อาศัยและช่วยพยุงของที่หนักไม่ให้จมน้ำได้ก็เรียกว่า “แพ” อย่างเอาไม้ไผ่มามัดรวมกันมากๆ จนลอยน้ำได้ก็เรียกว่า “แพไม้ไผ่” ใช้ต่างเรือ ในเมืองจีนพวกทอดแหหาปลาที่ใช้แพไม้ไผ่อย่างนี้ เวลาเอาซุงล่องมาจากปากน้ำโพสมัยก่อนเขาก็ผูกซุงกับแพไม้ไผ่เพื่อพยุงไม่ให้ซุงจมน้ำก็เรียกกันว่า “แพซุง” ต่อมาเมื่อเห็นอะไรจับกลุ่มลอยน้ำมามากๆ อย่างพวกสวะหรือผักบั้งผักตบก็ถูกเรียกเปรียบเทียบว่า “ลอยเป็นแพ”

มีสำนวนโบราณที่ยังใช้กันอยู่ในปัจจุบันคือ “ลอยแพ” อย่างเคย มีข่าวพาดหัวหนังสือพิมพ์ว่า คนงานไทยถูกลอยแพที่สิงคโปร์ คำว่า “ลอยแพ” ในที่นี้หมายถึงถูกปล่อยปละละเลยไม่เอาใจใส่ สำนวนนี้มาจากการลงโทษในสมัยโบราณ อย่างในเรื่อง กากี มีกล่าวถึงท้าวพรหม-ทัตกรีนางกากี ก็ให้จับนางกากีใส่แพลอยไป ถือเป็นคนชั่วช้าอยู่บนแผ่นดินไม่ได้ ในกฎหมายไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา ถ้า “พ่อแม่ลูกพี่น้อง ยายหลานตาหลานลุงน้ำหลานทำชั่วกันใช้ ให้ทำแพลอยผู้นั้นเสียในทะเล”

ใน จดหมายเหตุภูมิสถานกรุงศรีอยุธยา กล่าวถึงย่านการค้าทางเรือที่บ้านน้ำวนบางกระจะใต้เกาะเมือง มีเรือสำเภและเรือบรรทุกสินค้าจากที่ต่างๆ มาจอดกันมาก และเข้าใจว่าในบริเวณนี้จะมีแพอยู่ มากด้วยเพราะมีกล่าวไว้ว่า “ลูกค้าไทยจีนนั่งร้านแพ” คำว่า “ร้านแพ” ออกจะแปลกส่อให้เห็นว่าเป็นแพค้าขาย ไม่ใช่แพอยู่อาศัย กล่าวโดยทั่วๆ ไปผู้ที่อยู่แพส่วนมากก็จะเป็นผู้ที่มีอาชีพค้าขายกันทั้งนั้น เมื่อ ๔๐-๕๐ ปีมาที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยายังมีแพจอดอยู่มากบริเวณหน้าพระราชวังจันทร์เกษมและเหนือขึ้นไป และบริเวณท่าเรือสถานีรถไฟอยุธยาตลอดลงมาจนถึงหน้าวัดพิชัยทั้งสองฟาก

คนที่อยู่แพส่วนมากเท่าที่พบเห็นเป็นชาวจีน (แต่ในสมัยสุนทรภู่คงมีหลายชาติเช่นกล่าวว่า “ได้เห็นแต่แพแขกที่แปลกเพศ ขายเครื่องเทศเครื่องไทยได้ใช้สอย”) เพราะมีอาชีพค้าขายอยู่แล้ว เท่าที่เคยสังเกตจากประวัติศาสตร์ คนจีนจะยึดแม่น้ำเป็นหลัก เพราะสะดวกในการขนส่งสินค้า แม้จะอพยพจากอยุธยามาตั้งถิ่นฐานใหม่ในบางกอกก็จะเลือกชัยภูมิที่ริมแม่น้ำ เมื่อเรือสำเภามาจากจีนก็ขนสินค้าขึ้นโกดังได้ง่าย ปรากฏว่ามีเจ้าสัวเศรษฐีจีนหลายคนอยู่แพ และถ้าอ่านบทกวีนิราศของกวีแต่ก่อนแล้วก็จะพบว่า มีแพขายสินค้านานาชนิด ที่นักเรียนสมัยเก่าจำได้ดีก็คือ “ชาวแพแม่แ่งค้าขายของ” ใน นิราศนรินทร์ เพราะคำว่า “แม่แ่ง” เป็นปัญหาว่าหมายถึงแม่ค้าแต่งตัวหรือแม่ค้าจัด

เรือนแพในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
เป็นเรือนแพสองชั้นที่หาดูได้ยาก

ของวางขาย เป็นเรื่องที่คุณรู้เคยถกเถียงกันมาสมัยหนึ่ง

ลักษณะของแพในสมัยเริ่มแรกจะมีรูปร่างเป็นอย่างไรไม่ทราบ แต่ที่แน่นอนก็คือ จะต้องใช้แพไม้ไผ่หรือที่เรียกกันว่า แพลูกบวบ เพราะในสมัยอยุธยาไม้แพไม้ไผ่ขาย ชาวแพก็คงจะซื้อแพไม้ไผ่ไปหนุนแพที่อยู่ เมื่อไม้ไผ่ผูกก็เปลี่ยนได้ ตามปรกติแล้วแพหลังหนึ่งจะใช้แพไม้ไผ่หนุนเป็นท่อนสามท่อนด้วยกัน ส่วนแพในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์เท่าที่เห็นจากภาพถ่ายในสมัยร้อยปีมาแล้ว หลังคาแพจะมีบันลุ่มแบบเดียวกับเรือนทรงไทย ถ้าดูในรูปจะเป็นคล้ายหลังคาเรียงกัน หลังคาใหญ่อยู่ด้านหน้า หลังคาเล็กอยู่ด้านหลังติดแผ่นกันอยู่ แพรุ่นเก่าจะเป็นแพลูกบวบคือหนุนแพด้วยไม้ไผ่ สมัยต่อมาเห็นว่าไม้ไผ่ไม่คงทน ต้องเปลี่ยนกันอยู่เสมอ จึงมีผู้คิดทำเป็นโป๊ะคือคล้ายเรือท้องแบนหัวตัดท้ายตัดใช้แทนแพไม้ไผ่ แพที่ใช้โป๊ะแบบนี้จะเป็นแพขนาดใหญ่และบรรทุกสินค้ามาก เพราะโป๊ะรับน้ำหนักได้ดีกว่าแพลูกบวบ

โป๊ะหรือเรือโป๊ะแบบนี้ก็ใช้ว่าจะใช้กันได้ตลอดกาล นานๆ เข้าก็รื้อต้องเอาไปขึ้นคาน ตอกหมัน ยาชัน ทาน้ำมันยางกันเสียทีหนึ่ง ไม้บางท่อนบางแผ่นผุก็ต้องเอาออก หาไม้ดี ๆ ใส่แทนเรียกว่า “เข้าไม้” สมัยเมื่อ ๖๐-๗๐ ปีมานี้ ได้มีผู้คิดวิธีทำให้คงทนขึ้นอีก คือใช้แผ่นดีบุกหุ้มท้องเรือโป๊ะเฉพาะส่วนที่จะถูกน้ำทั้งหมด เมื่อไม่ได้ถูกน้ำไม้ก็จะไม่ผุ แต่กรรมวิธีมีมากกว่าธรรมดา

เรือโป๊ะก็เหมือนเรือทั่ว ๆ ไป คือมีแนวเรือ ซึ่งหมายถึงรอยต่อระหว่างกระดาน ในแนวเรือนี้จะต้องตอกหมันเข้าไปอุด แล้วยาชันปิดอีกทีหนึ่ง เมื่อตอกหมันยาชันตามแนวเรือหมดแล้ว ก็ต้องผสมชันน้ำ คือผสมปูนขาวร่อนละเอียดกับน้ำมันยางแล้วผสมน้ำนิดหน่อย เมื่อกวนให้เข้ากันดีแล้วจะมีสีขาวนวล เรียกกันว่า “ชันน้ำ” เอาชันน้ำนี้พอนให้ทั่ว (เฉพาะตอนที่โป๊ะแช่น้ำ) แล้วเอากระดาษว่าวปิดตามที่พอนชันไว้ ครั้นเห็นว่าชันแห้งดีแล้วจึงเอาแผ่นดีบุกปูทับ ตอกตะปูเสร็จแล้วก็พอนชันทับลงบนแผ่นดีบุกอีกชั้นหนึ่ง ถ้าทำอย่างนี้แล้วโป๊ะที่หนุนแพก็จะคงทนไม่ร้าวไปหลายปี

แพขนาดใหญ่จะแบ่งออกเป็นสี่ตอน ตอนหน้าแพจะเป็นนอกชานอยู่นอกชายคา ถัดเข้าไปเป็นระเบียบยาวตลอดแพมีหลังคา จะมีแผงปิดกันระหว่างระเบียบกับนอกชาน ถ้าเปิดแผงก็จะมีไม้ค้ำปักที่นอกชาน ตรงนี้ใช้เป็นที่รับแขกหรือเก็บสินค้า ถัดระเบียบเข้าไปมีฝาเพี้ยมกัน แต่ถ้าเป็นแพขายสินค้าจะทำเป็นตู้ยาว มีประตูตรงกลาง เป็นห้องเก็บของมีค่าหรือห้องนอน ตอนนี้มีหลังคาสูง ถัดช่วงนี้ออกไปด้านหลังเป็นระเบียบยาวเช่นเดียวกับตอนหน้า มีหลังคาแต่เตี้ยกว่าตอนหน้า ระเบียบตอนหลังนี้ใช้เป็นที่รวบ การติดต่อยกย้ายระหว่างระเบียบหลังกับระเบียบหน้าจะมีทางเดินภายในตัวแพทั้งซ้ายและขวา สรุปว่าแพหลังหนึ่งจะมีห้องอยู่ตรงกลางแพเพียงห้องเดียวเท่านั้น ถ้ามีลูกสาวก็ต้องให้นอนในส่วนพ่อแม่กางมุ้งนอนที่ระเบียบ

แพที่ประทับหน้าที่ว่าการอำเภอมโนรมย์ จังหวัดชัยนาท
ภาพถ่ายสมัยรัชกาลที่ ๕

นอกแพทั้งสองข้างจะมีไม้กระดานปูเป็นทางเดินจากหน้าแพไปหลังแพได้ แพทั้งสองด้านนี้จะมีเสาปักไว้ด้านละสามสี่เสา เพื่อบังคับแพให้อยู่กับที่ ไม่เคลื่อนลอยไปตามกระแสน้ำ จะมีไช้หรือลวดผูกแพไว้กับเสาหลักแพนี้ วิธีผูกก็สำคัญ อย่าผูกให้แน่น มิฉะนั้นเวลาน้ำขึ้นแพลอยสูงขึ้นตามระดับน้ำ ไช้จะดึงถอนเสาขึ้นมาด้วย ฉะนั้นเขาจึงใช้ห่วงเหล็กโต ๆ คล้องเสาหลักแพไว้ แล้วเอาไช้ผูกกับแพไปคล้องห่วงนั้นไว้อีกทีหนึ่ง เวลาน้ำขึ้นหรือน้ำลงห่วงเหล็กนั้นก็รูดตามเสาได้สะดวก

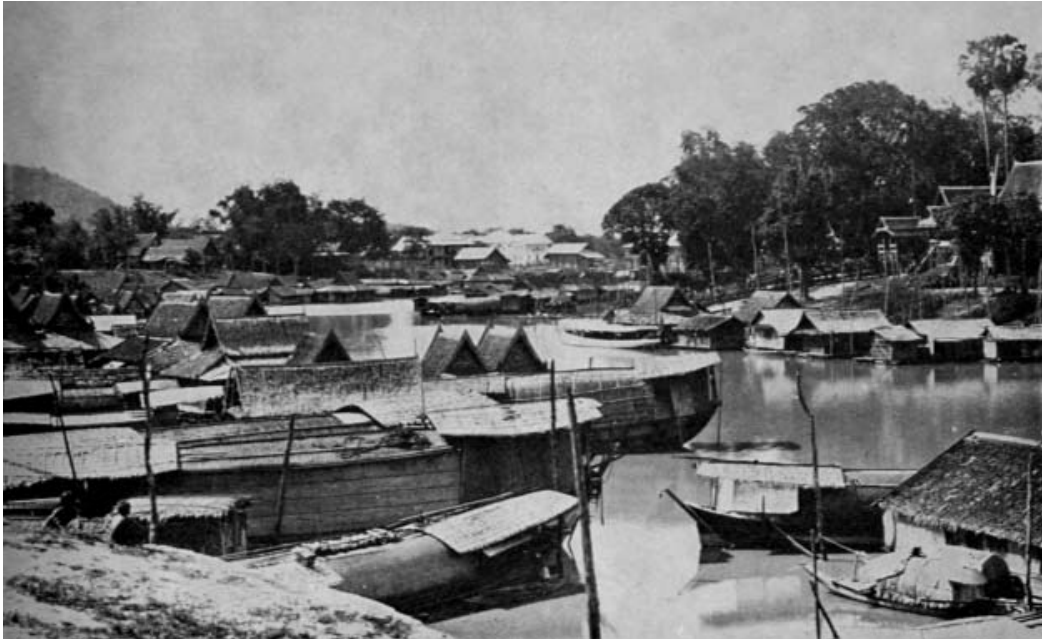
ปัญหาสำคัญของชาวแพก็คือลมและกระแสน้ำ ฉะนั้นเสาหลักแพจึงต้องแข็งแรง ใช้เสาดันโต ๆ และปักให้แน่น ในสมัยก่อนจึงมีพวกรับจ้างปักเสาหลักแพ เพราะกว่าจะปักได้แต่ละต้นต้องใช้เวลาและกำลังแรงคนสามสี่คน เวลาออกแรงปักเสาหลักแพก็จะร้องฮุยเลฮุยเป็นจังหวะไปด้วย ถ้าเสาไม่แข็งแรงหรือปักไม่แน่น เมื่อเกิดลมพายุก็อาจทำให้แพลอยเป็นอันตรายได้ อย่างมีเรื่องเกิดขึ้นครั้งปีฉลู พ.ศ. ๒๓๓๖

วันหนึ่งสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท กรมพระราชวังบวรในรัชกาลที่ ๑ เสด็จลงมาประทับที่พระตำหนักแพลอยพร้อมด้วยพระสนมเพื่อทอดพระเนตรกระบวนกฐินของวังหลวง ขณะนั้นได้เกิดฝนตกมีลมพายุพัดกล้า ลมได้พัดมาต้องพระตำหนักแพลอยจนเสาหัก ทำให้พระตำหนักแพลอยไปตามกระแสน้ำอย่างรวดเร็ว พวกข้าราชการได้ช่วยกันเอาเชือกผูกแพชุดเข้าหาฝั่งกันอย่างชุลมุนวุ่นวาย และกว่าจะรั้งแพเข้าฝั่งตรงหน้าวัดทองธรรมชาติได้ก็ทุลักทุเลเต็มที่ เพราะแรงทั้งน้ำแรงทั้งลม

ที่สำคัญคือในพระตำหนักแพนั้น เจ้าจอมมารดาซึ่งกำลังทรงครรภ์ใกล้จะครบกำหนดอยู่แล้วได้ประสูติพระกุมารองค์หนึ่งในพระตำหนักแพ ก็ทำให้เกิดโกลาหลหนักขึ้นกว่าธรรมดา นับเป็นเรื่องที่ตื่นเต้นที่สุดในครั้งนั้น ด้วยเหตุนี้สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาทจึงพระราชทานนามพระราชโอรสองค์นี้ว่า “พระองค์เจ้าเพชรหึง” ซึ่งเป็นชื่อของลมพายุใหญ่

ตามปรกติแล้วแพจะจอดอยู่ประจำเป็นที่เพราะการเคลื่อนย้ายเป็นเรื่องลำบาก จะย้ายก็เฉพาะแพที่จอดอยู่ตามแม่น้ำใหญ่ เมื่อถึงฤดูน้ำ น้ำไหลเชี่ยว ระดับน้ำสูงขึ้น เสาแพไม่อาจจะทานกำลังน้ำได้หรือสุดเสาหลัก ก็จำต้องย้ายแพจากแม่น้ำใหญ่เข้าไปหลบอยู่ในคลองเล็ก ๆ ที่น้ำไม่ลึกหรือน้ำไม่ไหลเชี่ยวจนเกินไป การเคลื่อนย้ายแพในสมัยก่อนเขาไม่ใช่เรือไฟลากจูง แต่ใช้กำลังคน ดังได้กล่าวมาแล้วว่ามีคนรับจ้างปักหลักเสาแพ ก็คนเหล่านี้แหละที่รับจ้างเคลื่อนย้ายแพด้วย เมื่อถึงที่ใหม่ก็ปักหลักให้ด้วย เขมากันจนเสร็จงาน การเคลื่อนย้ายเขาใช้เรือกว้านคือมีเรือติดกว้านอยู่ลำหนึ่ง เมื่อเอาเชือกผูกแพแล้วก็เอาปลายอีกข้างหนึ่งไปพันกว้าน เมื่อคนหมุนกว้านก็จะดึงเชือกลากแพไป ถึงจะเคลื่อนที่ไปที่ละคืบที่ละศอก แต่ก็ถึงที่หมายโดยเร็วร้อย

แพแต่ก่อนจอดเรียงกันไป ถ้าชอบพอกันดีก็ทำสะพานทอดเดิน

เรือและเรือนแพในแม่น้ำป่าสัก หน้าพระนครศรีอยุธยา

ถึงกันได้ แต่ตามปรกติกาก็ต้องมีเรือเล็กไว้ใช้ลำหนึ่ง เพื่อสะดวกในการติดต่อ บางแพที่กิจการค้าเจริญมีสินค้ามากก็ต้องมีเรือบรรทุกสินค้าอีก ลำหนึ่งจอดอยู่ข้างๆ แพ สมัยก่อนตอนกลางคืน ตามแพขายของจะจุดตะเกียงเจ้าพายุสว่างไสว มีลูกค้าเอาเรือไปจอดหน้าแพดูคึกคัก นอกจากนี้ก็มีเรือขายขนม ขายอาหารพายไปมา ทำให้ไม่เงียบเหงา

บางท่านอาจสงสัยว่าตามแพเหล่านี้เขาขายอะไรกัน ก็ตอบได้ว่า มีสินค้าทุกชนิด ของแห้ง ของชำพวกกะปิ น้ำปลา กุ้งแห้ง หัวไชโป๊ ตลอดจนไปจนถึงของเมืองจีนพวกเต้าหู้ยี้ ลูกหน่าเลียบ อินทผลัม ฯลฯ พวกของป่าก็มีหวายชัน น้ำมันยาง ซึ่งตลาดบนบกไม่มีขาย ฉะนั้นพวกที่มีบ้านเรือนอยู่ริมน้ำจึงชอบพายเรือไปซื้อสินค้าตามแพกันมากกว่า ผู้เขียนเองก็มีกิจต้องพายเรือให้แม่อยู่เป็นประจำ ก็ทำให้หูตาสว่างไสว ได้เห็นลูกสาวชาวแพไปด้วย ตรงนี้เห็นจะต้องขอยืมกลอนของนายตาบ บุตรสุนทรภู่มาอ้างสักนิด

“พอออกจากปากช่องคลองกระแสด	ล้วนเรือแพนาวาเขาค้าขาย
ดูสาวสาวชาวกรุงเขานุ่งลาย	ดูก็คล้ายกับชาววังนั่งหน้านวล
ได้ดูเล่นเป็นขวัญนัยน์เนตร	ไม่จงเจตนาน้องปองสงวน
ตามวิสัยใจเก๋ย้อมแปรปรวน	เรือก็ด่วนเดินไปใจอาวรณ์
อันนารีนี้เหมือนบุปผชาติ	ที่โอภาสสรนกลิ่นเกสร
ที่ประสงค์ภุมรินถวิลวอน	เซยเกสรเสาวคนธ์สุมนทา
จะว่าเล่นเป็นแต่ความตามวิสัย	มิใช่ใจจะมุ่งมาดปรารณา
ตามวิสัยในพื้นที่พสุธา	เหมือนผักชีโรยหน้าไอซารส”

ผู้เขียนก็เหมือนนายตาบนั้นแหละ ตอนหนุ่ม ๆ ไม่กล้าสบตาสาว เสียด้วยซ้ำ ด้วยวิสัยแม่ค้าที่ถูกสอนให้พูดทักไว้ก่อนได้กำไร เขาก็ถามไถ่ว่าจะซื้อหาอะไรไปตามเรื่อง ตอนนี่คิดถึงกลอน นิราศสุพรรณ ของนายมีที่แสดงถึงนิสัยของแม่ค้าไว้ว่า

“ค่อยเลือนล่องเข้าคลองบางกอกน้อย	ดูเรียบร้อยเรือแพแม่ค้าขาย
กลางคนเล่าเจ้าคารมดูคมคาย	ไม่มีอายอดสูกับผู้ใด
ที่กลางคนได้ระเบียบดูเรียบร้อย	ไม่มากนักน้อยเจรจาฉลาด
มีคนซื้ออ้ออิงคะนึ่งไป	ไม่มีใครซังซิงทั้งหญิงชาย”

อาจมีผู้สงสัยว่าชาวแพเขาขับถ่ายกันอย่างไร ชาวแพก็เหมือนชาวเรือคือถ่ายทุกซลงน้ำ บางรายที่ไม่รังเกียจเสียงที่ดังตุ่ม ๆ ก็จะทำห้องเล็กๆ ไว้ข้างแพ แต่ถ้าจะไม่ให้ใครรู้ใครเห็นก็จะใช้กระโถน ซึ่งเป็นกระโถนสังกะสีเคลือบสีขาว มีหูเหมือนเหยือก แต่เตี้ย ปากกว้าง เสร็จแล้วก็เอาไปเทลงน้ำอีกต่อหนึ่ง กล่าวกันตามจริงกากอาหารเหล่านี้พอตกตุ่มลงน้ำไปแล้ว หน่วยทำความสะอาดคือพวกปลาสรวย ปลาเทโพก็จะจัดการจนหมด เพราะพวกนี้รู้แหล่งทำมาหากิน จะมารออยู่ ไม่ว่าจะเอาอะไรหย่อนลงไปตรงนั้น พอได้ยินเสียงก็จะโผล่ขึ้นมาทันที ในสมัยก่อนปลาชุกชุม จึงเป็นหน่วยอาสาสมัครเก็บกากอาหารเหล่านี้ไปด้วย

ในตอนต้นเล่าถึงพระตำหนักแพวังหน้า จะขอเล่าต่อเพิ่มเติมอีกสักนิด ตามจดหมายเก่าเล่าว่า พระตำหนักแพวังหลวงก็มี เป็นแพใหญ่ห้าห้อง ใช้ไม้ไผ่เป็นแพหนูน ครั้นเมื่อเกิดอุบัติเหตุลมพัดพระตำหนักแพวังหน้าลอยละลิวไปจนถึงวัดทองธรรมชาติดังกล่าว ทางวังหลวงเกรงว่าจะเกิดเหตุโดยไม่สมควร ก็โปรดให้ยกเลิกเสีย ในสมัยต่อมาได้ปลูกพระตำหนักน้ำแทน คือสร้างพระตำหนักลงบนคานที่วางอยู่บนปลายเสาตอม่อแทนวางบนลูกบวบ ซึ่งแข็งแรงไม่หลุดลอยตามน้ำไปได้ นับเป็นการเปลี่ยนแปลงการปลูกเรือนแพในน้ำอีกอย่างหนึ่ง

ในปัจจุบันการคมนาคมเปลี่ยนแปลงไป การค้าขายขนส่งกันทางรถทางถนนรวดเร็วกว่าทางน้ำ ทำให้ตลอดท้องน้ำหมดความนิยมไป แม่น้ำบางตอนเริ่มตื่นเงินเจียบเหงา พวกที่เคยค้าขายในแพก็หมดทางทำมาหากิน ต้องขยับขยายขึ้นไปอยู่บนบก เพราะอยู่ในแพเปลืองมากกว่าอยู่บ้าน ต้องคอยบำรุงรักษาอยู่เสมอและมีความลำบากดังกล่าวมาแล้ว ฉะนั้นเจ้าของแพจึงหาซื้อที่แล้วรื้อแพไปปลูกใหม่โดยลงทุนซื้อเสาใหม่ บางรายก็คงสภาพความเป็นแพไว้เหมือนเดิม บางรายก็ดัดแปลงให้สวยงามขึ้น ด้วยเหตุนี้แพที่เคยมีมากในแม่น้ำลำคลองจึงหมดไป และจะหาโอกาสได้อยู่แพแบบเดิมไม่ได้อีกแล้ว นอกจากเรือนแพบนดิน

ความจริงชีวิตชาวแพเป็นชีวิตที่สะดวกสบายดี ทั้งนี้หมายถึงธรรมชาติ เพราะอากาศในลำคลองเย็นสบาย น้ำก็มีใช้สมบูรณ์ จะเสียก็ตอนมีลมและหน้าน้ำนั้นน้ำไหลเชี่ยว และเสียค่าใช้จ่ายในการซ่อมแซมโปะครั้งละหลาย ๆ พัน ที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งคือ คับแคบขยายไม่ได้ ไม่เหมือนบ้านเรือนที่ต่อเติมได้สะดวกกว่า ทั้งในปัจจุบันหาสถานที่สำหรับจอดแพไม่ได้เสียแล้ว ❖

การสอนวิชาเกษตรศึกษาในโรงเรียนแพทย์

จากยาหม้อ ถึงเข็มฉีดยา

คนแต่ก่อนเมื่อเจ็บไข้ได้ป่วย ถ้าอาการไม่มากนักก็มักรักษากันเอง ใครเคยกินยาอะไรหายก็บอกกล่าวกันให้รู้ อย่างในสมัยรัชกาลที่ ๓ เมื่อบูรณปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามแล้ว โปรดให้จารึกตำราไว้เป็นทาน ใครเจ็บป่วยด้วยโรคอะไรก็ไปอ่านดูแล้วจดไปจัดหาสมุนไพรมาบดตำกินจนกว่าจะพบหมอที่มีความรู้ความชำนาญมาช่วยรักษาในภายหลัง

จะกล่าวไปยถึงสมัยรัชกาลที่ ๓ แม้ชั่วอายุของผู้เขียนเองเมื่อ ๖๐ กว่าปีมาแล้ว เคยป่วยหนักถึงล้มหมอนนอนเสื่อก็ยังต้องกินยาต้ม แต่ไม่ถึงกับต้องไปจดตำราที่วัดดังกล่าว เพราะลุงเป็นหมอแผนโบราณก็จัดปรุงยาหม้อมาให้ตำกิน กว่าหายก็หลายหม้ออยู่

ยาไทยประเภทต้องตำในหม้อดินนั้นรสชาติประหลาดนัก ใครไม่เคยกินก็ไม่รู้ บางขนานนั้นทั้งขม เพื่อนฝาตติปากติดลิ้น เวลาจะกินบางที่ต้องเตรียมเครื่องเคียงไว้ให้พร้อม เช่น มะยม มะขามเปียก น้ำตาลปึก น้ำหนึ่งขันอย่างใดอย่างหนึ่งต้องอยู่ใกล้มือ พอดื่มยาเข้าไปแล้วก็รีบหยิบสิ่งที่เตรียมไว้ใส่ปากตามเข้าไป ถ้าไม่เช่นนั้นพานจะอาเจียน

ออกมาทีเดียว บางคนต้องบีบจมูกไม่ให้ได้กลิ่นยา ยิ่งเป็นเด็กเป็นเล็ก ที่เคยรู้รสยามาแล้ว ยังไม่ทันจะได้กินพอเห็นถ้วยยากิพานจะร้องไห้เสียก่อนแล้ว ร้อนถึงพ่อแม่ต้องใช้ลัทธิเผด็จการถือไม้เรียวมาวางไว้ข้างๆ ถ้วยยา เรื่องอย่างนี้เห็นจะมีทั่วไป ว่ากันว่าพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อครั้งยังทรงพระเยาว์ก็เสวยยายาก เคยถูกข่มขู่บังคับมาเหมือนกัน

ที่ยาหม้อมีรสประหลาดกินยากนั้น เพราะตัวยาประกอบด้วยสมุนไพรที่มีรสขม รสเผื่อนฝาด รสเค็ม มีพวกยาดำ ดีเกลื้อ ใบมะกา ซึ่งล้วนแต่มีรสไม่ชวนกินทั้งนั้น ในภาษาไทยสมัยก่อนจึงมีสำนวนพูดกันว่า “ยาหม้อใหญ่” หมายถึงเอือมระอาเพราะยาหม้อใหญ่มีสมุนไพรต่าง ๆ กินยาก และตัวยาที่แทรกอยู่แทบจะทุกขนาดก็คือ ยาดำกับดีเกลื้อ จึงเกิดมีสำนวนพูดกันว่า “แทรกเป็นยาดำ” หรือ “แทรกเป็นดีเกลื้อ” หมายถึงใครก็ตามที่ชอบยุ่งเกี่ยวกับเรื่องอะไรต่าง ๆ ของคนอื่นทั่วไปหมดก็พูดเป็นเชิงเปรียบเทียบกับอย่างในเรื่อง ขุนช้างขุนแผน นางศรีมาลาว่านางสร้อยฟ้าว่า

“เป็นตระพังวังวนกันกระทะ สวะสวะลอยลอยปะออกพื้นเผื่อ
เที่ยวแทรกไปทุกทางอย่างดีเกลื้อ ชำนี้เปื้อนพุดมากน้ำมากพุด”

ที่คนไทยต้องกินยาหม้อหรือยากกลางบ้านพวกสมุนไพรต่าง ๆ ก็เพราะในสมัยก่อนโน้นร้านขายยาหรือโรงพยาบาลยังไม่มี ตามบ้านเรือนจึงนิยมปลูกพวกพืชสมุนไพรบางอย่างไว้ใช้ในเวลาฉุกเฉิน หรือพระภิกษุที่มีตำรายาก็บอกยาให้เอาบุญ เป็นการช่วยชีวิตมนุษย์ไปตามเพลง

ครั้นถึงสมัยกรุงเทพฯ มีพวกมิชชันนารีเข้ามาเผยแผ่ศาสนา พวกนี้ก็นำยาแผนใหม่เข้ามาด้วย เพราะมองเห็นช่องโหว่หรือช่องว่างของการรักษาโรคภัยไข้เจ็บในบ้านเมืองไทย ถ้าเอายามาช่วยก็จะเรียกน้ำใจไม่ตรีได้มาก ตามเรื่องว่าในระหว่างที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวกำลังบูรณปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามอยู่นั่นเอง ก็มีฝรั่งสองคน คือ สมณทูตชาร์ล โรบินสัน และศาสนาจารย์สตีเฟน จอห์นสัน

ร้านหมอขุนสมาน เมืองสงขลา

เข้ามาถึงกรุงเทพฯ เมื่อวันที่ ๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๗๗ ทั้งสองคนนี้ได้เช่าที่อยู่ข้างวัดเกาะแก้วลังการาม (รัชกาลที่ ๔ พระราชทานนามใหม่ว่า วัดสัมพันธวงศาราม) เพื่อจะสอนศาสนาคริสต์แก่พวกจีนซึ่งมีอยู่ในบริเวณนั้นมาก ครั้นเมื่อหมอบรัดเลย์เดินทางมาถึงกรุงเทพฯ เมื่อวันที่ ๑๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๗๘ ก็ได้มาพักอยู่กับคนทั้งสองนี้ หมอบรัดเลย์ได้เปิดห้องจำหน่ายยาแบบใหม่ขึ้น โอสถศาลาที่ฝรั่งตั้งขึ้นนี้จะเรียกว่าเป็นร้านขายยาฝรั่งร้านแรกในเมืองไทยก็น่าจะได้ เพราะยังไม่เคยมีใครนำเอายาฝรั่งมาตั้งร้านขายเช่นนี้มาก่อนเลย เมื่อหมออาบิลเข้ามาเมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๔ ก็แจกยาเช่นกัน เป็นอันว่าคนจีนและคนไทยเริ่มรู้รสยาฝรั่งมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๓ ยาฝรั่งที่มีรสขมเป็นที่ขึ้นชื่อก็คือ “ยาควินิน” หรือที่ไทยเรียกว่า “ยาขาว” เพราะมีสีขาว พ่อค้าฝรั่งชื่อมิสเตอร์โรเบิร์ต ฮันเตอร์ เป็นผู้ส่งเข้ามาขาย ในบันทึกของกรมหลวงวงศาธิราชสนิทกล่าวว่า “คีนินนั้นบัดนี้มีขายที่ตึกหันแตร์ลักห้าสิบขวด

เขาว่าถ้าผู้ใดซื้อทั้งหมดจะขายเป็นขวดละสิบเหรียญ ถ้าซื้อแต่ขวดเดียว เขาจะขายเป็นสิบห้าเหรียญ”

คำว่า “หันแตร” ในบันทึกนั้นเป็นชื่อที่ไทยเรียกนายฮันเตอร์ ภายหลังได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น “หลวงอาวุธวิเศษ” เพราะได้ ถวายปืนใหญ่ มีภรรยาเป็นคนแฉกภูฏาน ชื่อทรัพย์ นัยว่าเป็นหลาน ของพระเจ้าพระยาวิชาเยนทร์ (ฟอลคอน) สมัยสมเด็จพระนารายณ์

ยาควินินนั้นพวกหมอไทยสมัยรัชกาลที่ ๓ ที่ ๔ ยอมรับว่าให้ ผลดีกว่ายาไทย แต่คนไทยทั่ว ๆ ไปยังไม่ยอมรับ หมอไทยคนแรกที่ นำยาควินินมาใช้ก็คือ กรมหลวงวงศาธิราชสนิท แต่ไม่ได้ทรงใช้ให้เห็นว่า เป็น “ยาขาว” หรือยาควินินแท้ ๆ จะมียาไทยหุ้มพรางตาไว้ แม้เมื่อตั้ง োসถศาลาในสมัยรัชกาลที่ ๕ รัฐบาลนำยาออกจำหน่ายก็ยังคงเอายา ควินินยัดใส่อยู่ตามเดิม คนไข้เห็นเป็นยาไทยจึงจะยอมรับมากิน

ยาที่หมอบรัดเลย์นำเข้ามาเผยแพร่่นั้นเป็นยาแก้สารพัดโรค มีทั้ง ยาแก้ปวด ยาแก้ท้องเสีย หรือจะผ่าตัดถอนฟันอะไรก็ได้ และยาฝรั่งนั้นกิน แต่เพียงเล็กน้อยก็ได้ผล เพราะสกัดเอาแต่ตัวยาแท้ ๆ มาใช้ ไม่เหมือน ยาหม้อที่กินครั้งละชามแกง เรียกว่ากินยาครั้งหนึ่งก็อิม และกว่ายาจะ จืดก็เติมน้ำกันหลายครั้ง แต่ถึงกระนั้นก็เชื่อว่ายาไทยจะหมดความหมาย ยังมีผู้นิยมกันอยู่มาก แม้ในพระราชสำนักในสมัยรัชกาลที่ ๔ ที่ ๕ และ ที่ ๖ ก็ยังใช้ยาไทยอยู่เช่นเดิม แม้แต่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่ หัวก็เคยรับการถวายกวาดยา

ม.จ. พูนพิสมัย ดิศกุล ทรงเล่าว่า ครั้งหนึ่งรัชกาลที่ ๖ เสด็จ พระราชดำเนินไปดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี พระยาพิษณุประสาทเวช (คง ถาวรเวช) ซึ่งเป็นหมอเก่าครั้งโรงพยาบาลวังหลังและเป็นหมอล่วง ประจำพระองค์ได้ตามเสด็จไปด้วย โดยมีเกวียนเทียมวัวบรรทุกเครื่อง ยาหม้อและหยูกยาต่าง ๆ เต็มไปหมด วันหนึ่งเสด็จถึงพลับพลาที่ ตำบลตระพังตรุ ได้มีราษฎรนำของมาถวายกันมาก ในบรรดาผลไม้ที่มี ผู้ถวายนั้นมีพุทราอยู่มาก ม.จ. พูนพิสมัยกำลังจัดเตรียมตักเครื่อง เสวยอยู่ เห็นพุทราผลโตน่ากินก็ทรงจัดแจงคว้านเม็ดออก ปรงพริกกับ

เกลือผสมกับน้ำตาลรสชาติกำลังดี เตรียมจะนำไปถวาย...แต่เข้าไป
พระยาพิชัยประสาทเวชรืบชิงเข้าเฝ้าเสียก่อน โดยที่นิ้วชี้มียาวกวาดวาง
ไว้บนมืออีกข้างหนึ่ง แล้วกราบทูลว่า “วันนี้อากาศไม่ดี กลัวจะทรงเป็น
หวัด ขอถวายยาแก้ไอ” แทนที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะกริ้ว
กลับทรงพระสรวล แล้วอ้าพระโอษฐ์ให้เจ้าคุณหมอลงกวาดยาถวาย
แต่โดยดี ก็เห็นจะเป็นพระเจ้าแผ่นดินพระองค์เดียวในโลกที่ยอมให้
หมอลงกวาดยาตามแผนโบราณเช่นนี้

ออกจะน่าประหลาดใจที่จะกล่าวว่า โรงพยาบาลที่ทันสมัยแห่ง
แรกของประเทศไทยนั้นไม่ได้สร้างขึ้นในกรุงเทพฯ อย่างที่คิดกัน แต่
กลับสร้างขึ้นที่จังหวัดเพชรบุรี เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๓ โดยนายแพทย์สจเจจ
(E.A. Sturge) ความจริงในสมัยรัชกาลที่ ๕ ได้เกิดโรคระบาด คือ
อหิวาตกโรค ขึ้นในกรุงเทพฯ เมื่อปีมะเส็ง พ.ศ. ๒๔๒๔ ในครั้งนั้นได้
ทรงกรุณาโปรดเกล้าฯ ขอแรงพระบรมวงศานุวงศ์ให้ช่วยจัดตั้ง
โรงพยาบาลเอกเทศชั่วคราวขึ้น ๔๘ แห่งตามท้องที่ต่าง ๆ ทั่วกรุงเทพฯ*
ผู้เขียนเคยเห็นภาพถ่ายสถานที่ต่าง ๆ เหล่านี้เป็นโรงมุงจาก ดูเหมือนจะมี
ป้ายบอกว่า “โรงหมอ” ไว้ด้วย เห็นมาประมาณกว่า ๒๐ ปีแล้ว เคยให้
คนไปสอบถามอีกทีก็ปรากฏว่าไม่มีใครทราบ ก็หมายความว่าหายหมด
น่าเสียดาย เนื่องจากโรงหมอต่าง ๆ เหล่านี้สร้างขึ้นเป็นการเฉพาะกิจ
เมื่อโรคอหิวาต์สงบลงแล้วก็เลิกรื้อไป คนในกรุงเทพฯ ก็เลยยังไม่มี
โรงพยาบาลถาวรไว้รักษาคนไข้

อย่างไรก็ตาม พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็มีได้
นั่งนอนพระราชหฤทัย ทรงอาทรต่อความเป็นอยู่ของพสกนิกรที่ยากไร้
เมื่อเจ็บไข้ได้ป่วยจะหาญาติอุปการะมิได้ ก็จะได้รับทุกขเวทนา ทรงมี
พระราชดำริที่จะตั้งโรงพยาบาลขึ้น ได้ทรงหาโอกาสอยู่ จนถึงวันที่ ๒๒

*ดูภาคผนวกเรื่อง “เหรียญที่ระลึกในการรักษาคนเจ็บอหิวาตกโรค” หน้า ๑๙๕

มีนาคม พ.ศ. ๒๔๒๙ มีโอกาสเหมาะ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการเป็นกรรมการจัดการโรงพยาบาลรักษาคนป่วยไข้ขึ้นคณะหนึ่ง มีหน้าที่จัดหาสถานที่และก่อสร้างโรงพยาบาล คณะกรรมการดังกล่าวมีพระนามและนามดังนี้

๑. พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นศิริวิธสังกาศ (ภายหลังเลื่อนเป็นกรมขุน)

๒. พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ (ภายหลังเลื่อนขึ้นเป็น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ)

๓. พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าศรีเสาวภาคย์ (เป็นอธิบดีกรมพยาบาลองค์แรก)

๔. พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าวิวัฒนานุกวงศ์ (ภายหลังเลื่อนขึ้นเป็นกรมขุนมรุพงษ์ศิริพัฒน์)

๕. พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์ (เป็นแพทย์ประจำพระองค์)

๖. พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าปฤษฎางค์

๗. พระยาโชฎีกราชเศรษฐี (เถียน ต้นสกุล โชติกเสถียร)

๘. หลวงสิทธิินายเวร (บุตร เพ็ญกุล)

๙. ดอกเตอร์ปีเตอร์ กาแวน (หมอคนนี้รู้สรรพคุณยาไทยเป็นอย่างดี จนถึงกับจะส่งเป็นสินค้าไปขายในยุโรป และคิดจะตั้งโรงหมอและโรงขายยาไทยยาฝรั่งที่ถนนบ้านญวนริมวัดราชบูรณะ)

คณะกรรมการดังกล่าวได้ประชุมปรึกษาหารือกันในพระบรมมหาราชวัง และได้ลงมติเห็นว่ากรมพระราชวังบวรสถานพิมุข (วังหลัง) ซึ่งอยู่ทางตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นที่กว้างขวางเปล่าอยู่ เหมาะที่จะเป็นที่พักของคนไข้ จึงได้ให้คนงานลงมือถากถางวางแผนที่จะก่อสร้างในครั้งนั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระราชทรัพย์ให้เป็นทุนครั้งแรก ๑๖,๐๐๐ บาท ได้จัดทำเป็นเรือนใหญ่สามหลัง เรือนเล็กสามหลัง มีเฉลียงรอบ เรือนใหญ่ใช้เป็นที่สำหรับแพทย์อยู่และไว้เครื่องยาหนึ่งหลัง มีครัวไฟและ

(บน) ที่รักษาคนไข้ของพระเจ้านั่งยาเธอ กรมหมื่นเทวะวงศ์วโรปการ
ที่ตำบลวัดสังเวชวิศยาราม

(ล่าง) โรงพยาบาลศิริราชในสมัยแรกตั้ง เป็นเรือนไม้ที่มาจาก
อาคารที่ปลูกล้อมพระเมรุในงานถวายพระเพลิง
สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าศิริราชกกุธภัณฑ์ สร้างขึ้นเมื่อแรกเริ่ม ๑๕ หลัง

การเรียนผ่าตัดของนักเรียนแพทย์
สมัยแรกเริ่มตั้งโรงเรียนแพทย์ในปี ๒๔๓๒ ยังใช้แต่เพียงรูปถ่าย
จนถึงปี ๒๔๓๙ จึงเรียนโดยการชำแหละจากศพสด

สะพานลงน้ำ เรือนเล็กสำหรับคนไข้ ที่สร้างไว้แต่เพียงเล็กน้อยก็เพื่อให้เสร็จเร็ว พอให้เป็นรูปร่างขึ้นชั้นหนึ่งก่อน

ในระหว่างที่คณะกรรมการกำลังดำเนินการเรื่องโรงพยาบาลอยู่ ประมาณสองเดือนนั้นเอง สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าศิริราชกกุธภัณฑ์ ซึ่งประสูติวันศุกร์ที่ ๒๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๒๘ เป็นพระราชโอรสองค์ที่ ๕๓ ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และองค์ที่ ๕ ในสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ทรงพระประชวรมีพระอาเจียนบ่อยๆ พระองค์ร้อนจัด พระบังคลถึงวันหนึ่ง ๔๒ ครั้ง และอีกวันหนึ่งถึง ๕๒ ครั้ง จนถึงไม่เป็นครั้ง พระอาการทรุดลง สุดท้ายทั้งหลายจะถวายเป็นการรักษาได้ ในที่สุดสิ้นพระชนม์ ณ วันที่ ๓๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๓๐ รวมเวลาประชวรได้ ๑๘ วัน พระชนมายุได้ ๑ ปี ๗ เดือน

ในการสร้างพระเมรุ ณ ท้องสนามหลวงครั้งนั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ได้ทรงกำหนดพระราชกฤษฎีกาที่จะให้เป็นประโยชน์แก่การสร้างโรงพยาบาลที่กำลังดำเนินการอยู่ในเวลานั้นด้วย ฉะนั้นการออกแบบในบางส่วนจึงผิดไปจากโบราณ โดยเปลี่ยนให้เป็นโรงเรือนที่จะนำไปใช้ในโรงพยาบาลได้และใช้ไม่จริงเป็นของถาวรทั้งหมด

ครั้นการถวายเป็นเพลิงผ่านไปแล้ว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานโรงเรือนและสิ่งก่อสร้างต่างๆ รวมทั้งตู้ โต๊ะ เติ่ง และเก้าอี้ ยกให้เป็นสมบัติของโรงพยาบาล ในการนี้ครั้งนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระบรมราชินีได้พระราชทานเงินของสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าศิริราชกกุธภัณฑ์ จำนวน ๕๖,๐๐๐ บาท เพื่อใช้สร้างตึกสำหรับสอนวิชาแพทย์หลังหนึ่ง และพระอรรคชายาเธอ พระองค์เจ้าเสาวภาคย์นารีรัตน์ เมื่อทรงพระประชวรอยู่ได้ทรงกำหนดเงินไว้ช่วยโรงพยาบาล ๒,๔๐๐ บาท ครั้นสิ้นพระชนม์แล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานเงินเพิ่มเติมให้ พอสร้างตึก “เสาวภาคย์” ได้อีกหลังหนึ่ง นอกจากนี้ก็มีตึกวิกตอเรีย (Victoria Ward) ที่ชาวอังกฤษในกรุงเทพฯ เรียกว่าเงินขอสร้างถาวรวัตถุเป็นที่ระลึกในโอกาสที่สมเด็จพระนางเจ้าวิกตอเรียเสด็จดำรงราชสมบัติมาได้ ๕๐ ปี แต่เรียก

สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าศิริราชกกุธภัณฑ์
พระนามของพระองค์ถูกนำมาเป็นชื่อโรงพยาบาลศิริราช

ได้เงินเพียง ๘๐๐ บาทไม่เป็นการพอเพียง จึงต้องนำเงินทุนของ
โรงพยาบาลสมทบจึงพอทำตึกวิกฤตเรียกได้

อย่างไรก็ตาม โรงพยาบาลหลวงแห่งแรกก็สร้างแล้วเสร็จดัง
ประกาศต่อไปนี้

ประกาศเปิดโรงพยาบาล (วังหลัง)

โรงพยาบาลซึ่งสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้คอมมิตตี
พิจารณาขึ้น จัดการขึ้นเป็นมหาดานแก่เอกชนนิกรที่อาศัยอยู่ในพระอาณาเขต
ประเทศไทยนั้น บัดนี้ได้จัดการทั้งปวงเสร็จพอสมควรที่จะเปิดรักษาโรคในชั้นแรก
นี้ได้แล้ว ได้จัดให้มีเรือนหมอ คนป่วยใช้ผู้มีหมอรักษาโรคและคนพยาบาล
พร้อมแล้ว โรงพยาบาลนั้นได้ตั้งอยู่ที่พระราชวังหลังริมแม่น้ำฝั่งตะวันตก มี
บริเวณที่อาศัยสะอาดเรียบร้อยพอสมควรกับการขึ้นแรก กำหนดจะเปิดรับ
รักษาโรคต่าง ๆ ไม่ว่าโรคอย่างใด ในวันที่ ๕ เดือน ๖ แรม ๑ ค่ำ ปีชวด สัมฤทธิ
ศก ๑๒๕๐ (๒๖ เมษายน ๒๔๓๑) ถ้าผู้ใดป่วยไข้จะมาอยู่ในโรงพยาบาลนี้ หรือ
ผู้คนข้าทาสป่วยเจ็บจะมาส่งโรงพยาบาลนี้ก็รับรักษาให้ไม่ต้องมีค่าธรรมเนียม
ใด ๆ ถ้าผู้ใดมีความประสงค์จะส่งคนเจ็บหรือกิจการใด ๆ ในการป่วยเจ็บ จง
มาตามที่กำหนดที่บอกแล้วข้างต้น

โรงพยาบาลนี้เป็นส่วนพระราชกุศล ทรงสละพระราชทรัพย์ให้ตั้งขึ้นเป็น
ทานในการรักษาโรค และป้องกันความทุกข์ยากของชนทั้งหลายที่จะเกิดจาก
พยาธิ มิให้หมอหรือคนพยาบาลเรียกค่ายา ค่ารักษาแก่คนไข้เลยเป็นอันขาด
ยกไว้แต่ผู้ที่มีศรัทธาในสวนพระราชกุศลอันนี้ หรือมีจิตกรุณาต่อเพื่อนมนุษย์
ด้วยกัน จะออกเงินเข้าในสวนพระราชกุศลมหาทานนี้ได้ไม่ห้ามปราม และเป็น
ที่ทรงยินดีอนุโมทนาด้วย เป็นเหตุที่สมควรพระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการจะช่วย
อนุเคราะห์อุดหนุนให้โรงพยาบาลนี้เจริญยืดยาวเป็นคุณประโยชน์ยิ่งขึ้นโดย
สมควร

ถึงแม้ว่าในครั้งนั้น การรักษาพยาบาลจะไม่ต้องเสียค่ายา ค่า
รักษาแต่อย่างใด แต่ดูเหมือนว่าคนจะไม่ค่อยสนใจเท่าใดนัก ทำความ
หนักใจให้แก่หมอเป็นอันมาก เพราะโรงพยาบาลที่ไม่มีคนไข้ก็ไม่มี
ประโยชน์อันใดและหมอก็ไม่มีงานทำ จำต้องพยายามหาคนไข้มารักษา
ให้จงได้ จึงมีการประชาสัมพันธ์ให้ความมั่นใจแก่คนไข้ว่า มาอยู่ใน
โรงพยาบาลแล้วสะดวกสบายนักหนา เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มก็มีไว้ให้พร้อม
กินอยู่หลับนอนไม่ต้องเสียอะไรเลย พยายามอยู่หลายวันก็ได้คนไข้
อาการเพียบหนักเข้าไปทดสอบ ปรากฏว่าคนไข้อาการหนักไม่รอดอยู่
แล้วจึงตาย ยิ่งทำให้วิตกมากขึ้น เกรงโรงพยาบาลจะเสียชื่อ ต้อง
ส่งคนออกไปหาคนไข้ชนิดที่พอรักษากันได้มาใหม่

มีผู้เสนอแนะว่าแถวลำเพ็งมีพวกขอทานมาก พวกนี้เป็นมะเร็ง
ตามหน้าแข้ง พอมีทางรักษาได้ให้ไปเอาพวกนั้นมารักษา ครั้นไปพุดจา
ชักชวนรับรองว่าเขาไปรักษาที่โรงพยาบาลแล้วเป็นหายแน่ คนพวกนั้น
กลับแสดงความไม่พอใจ รักษาแล้วหายก็หมดทางทำมาหากินกัน
เท่านั้นเอง ไม่มีใครยอมมารักษา

ในที่สุดก็พวกฟ้องบ่าวไพร่ของใคร่ชวณกันเข้ามารักษา พอหาย
กลับออกไปก็ยกย่องชมเชยว่าดีอย่างนั้นอย่างนี้ ก็เป็นผลให้มีคนไป
โรงพยาบาลมากขึ้นตามลำดับ โรงพยาบาลก็มีชีวิตชีวาขึ้น หมอก็มีงาน
ทำไม่เสียบเหงา

นับแต่โรงพยาบาลวังหลังสร้างเสร็จและพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปทำพิธีเปิดเมื่อวันที่ ๒๖ เมษายน พ.ศ. ๒๔๓๑ และพระราชทานนามโรงพยาบาลว่า “ศิริราชพยาบาล” มาจนถึงปัจจุบันนี้เป็นเวลา ๑๐๐ ปีเศษแล้ว กิจการได้เจริญ รุดหน้ามหาศาล มีคนไข้แย่งกันเข้ารับบริการอยู่ตลอดเวลา จนต้องขยับขยายก่อสร้างอาคารเพิ่มขึ้นอยู่เสมอ

ทั้งนี้ต้องนับว่าเป็นเพราะพระมหากรุณาธิคุณในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ได้ทรงวางรากฐานเตรียมไว้ และในรัชกาลต่อ ๆ มาจนถึงปัจจุบัน ก็ได้ทรงเห็นถึงความสำคัญของโรงพยาบาลที่จะช่วยบำบัดทุกข์บำรุงสุขให้แก่ประชาชนพลเรือน โดยทรงให้ความอุปถัมภ์ค้ำชูกิจการต่างๆ ตลอดมา ❖